Найстарший праведник народів світу відзначив 101-й день народження

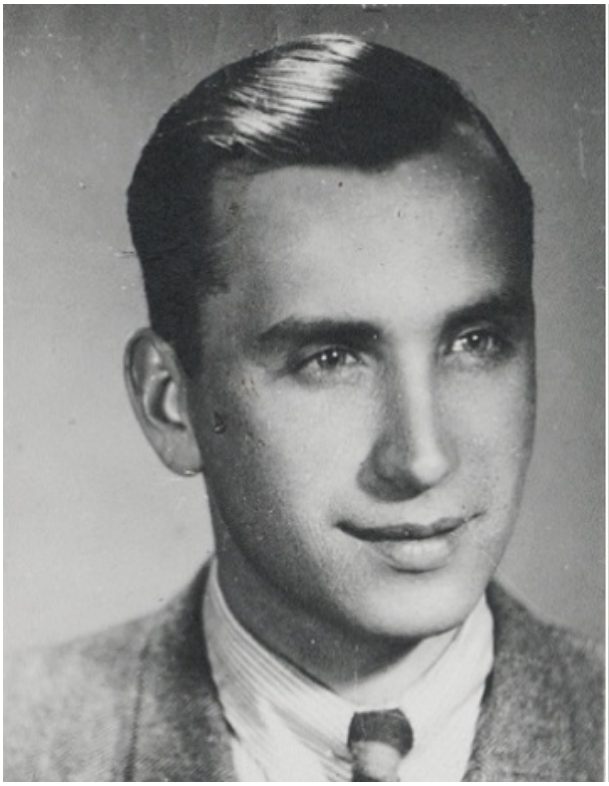

Юзеф Валащик в юному та в похилому віці. Фото: Polin/Polscy sprawiedliwi

53 єврея врятував у роки Другої світової війни Юзеф Валащик із Ченстохова. Днями віце-президент Польського товариства Праведників народів світу відзначив 101-й день народження, отримавши привітання від громадян 49 держав.

З початком війни у 1939-му 20-річний Юзеф був мобілізований і опинився в німецькій зоні окупації. У грудні, завдяки знанню німецької мови, його призначили керівником фабрики з виробництва картопляного борошна. У цей час, щедро роздаючи хабарі німецьким чиновникам, він активно наймав на роботу євреїв, у такий спосіб визволивши 30 осіб з гето.

У 1940-му юнак закохався в єврейку Ірену Фронт, не підозрюючи про її походження. Одного разу, під час побачення в готелі «Грабовська» у Варшаві, парочка почула в коридорі голоси німецьких офіцерів. Саме тоді дівчина й зізналася, що вона єврейка. Швидко зорієнтувавшись, Юзеф сховав кохану в шафу, замкнув номер і вийшов у загальний туалет, де вдав, що його нудить. Підійшовши до дверей, німці вирішили її не зламувати, після запевнень господаря, що молодий підприємець — його постійний і надійний пожилець.

Польські солдати, полонені вермахтом

Проте, шанси на виживання Ірени без якісно зроблених фальшивих документів були мінімальними. Використовуючи свої зв'язки (на той час він уже постачав зброю в осередки Опору), Юзеф звернувся по допомогу до підпільників. Залишалося лише два «але». По-перше, хороші документи коштували дорого, по-друге, Валащик мусив одружитися на Ірен, аби легалізувати її фальшивий паспорт. На те й інше Юзеф із легкістю погодився — це була справжня, хоча і (як зізнається сьогодні чоловік) юнацька любов.

Молоде подружжя переїхало у квартиру у Варшаві, але кілька місяців потому, у жовтні 1941-го, Ірену заарештували разом із 20-ма іншими єврейками, яких не захистили навіть підроблені посвідчення особи. Юзефа тоді не було в місті, але, дізнавшись про нещастя, він одразу ж повернувся до столиці. Поліцейські виявили готовність до торгу, але категорично відмовлялися відпустити одну Ірену, а за всіх в'язнів «оптом» вимагали... два фунти золота. Завдання було нелегке, але молодий чоловік взяв у борг енну суму, а решту вдалося зібрати з допомогою Армії Крайової.

Будинок по вул. Емілі Платер, 17, Варшава

Одразу після звільнення дружини, Валащик продав стару квартиру і придбав іншу — на вул. Емілі Платер, 17, куди і заселив Ірену. За словами праведника, цей притулок був настільки надійним, що гріх було не використати його для порятунку інших євреїв. Тому Ірен жила тут із двома подругами, а щоб у жінок не було потреби виходити на вулицю, Юзеф найняв їм покоївку. Восени 1944 року, після придушення Варшавського повстання, коли дівчата були змушені тікати зі столиці, підприємець зустрів їх у таборі Червоного Хреста і перевіз у безпечне місце.

Крім цього, упродовж війни Юзеф пробирався в Варшавське гето, доставляючи друзям-євреям продукти та ліки. Для цього довелося підкупити водія трамваю, який трохи сповільнював хід в одному з кварталів гето, даючи змогу Валащику зістрибнути з підніжки вагона. «Я не міг їх залишити, — згадував праведник у нещодавньому інтерв'ю. — Ми [Армія Крайова] розуміли, що наша допомога є суто символічною. Ми також знали, що кожен такий візит може коштувати нам життя».

Після війни Юзеф і Ірена розлучилися, але зберегли добрі стосунки. Вчорашній підпільник навіть фінансово підтримував колишню дружину, поки вона не встала на ноги.

Юзеф Валащик сьогодня. Фото: jta.org

Сам він заснував компанію з пасажирських перевезень із Кракова в Катовиці, потім відкрив із двоюрідним братом фабрику з виробництва шерсті й бавовни, яку влада націоналізувала у 1949-му. Потім разом зі своїми друзями-євреями підприємець створив пошивний цех, який теж закрила податкова. Та ж доля спіткала ткацьку фабрику в Мазовецькому воєводстві. Ще пізніше Юзеф очолив кооператив чоботарів, а згодом заснував шкіряну майстерню у Варшаві, якою керував до старості.

У 1950 році чоловік вдруге одружився, у нього народився син. У 1970-му він одружився втретє і від цього союзу у Юзефа теж є спадкоємець.

Ірена також вийшла заміж, народила дочку. Незадовго до смерті вона попросила про зустріч з Юзефом, аби востаннє подякувати йому за порятунок. Тоді Валащик, який все життя мав безліч друзів-євреїв, з подивом дізнався, що його перша дружина ніколи не розповідала доньці про своє походження. Лише порівняно нещодавно з колишнім підпільником зв'язалися онуки Ірени, які нічого не знали про цю історію.

У 2002 році Юзеф на прохання Ірени був удостоєний звання Праведника народів світу, а в 2008-му він отримав Командорський хрест ордена Polonia Restituta. Як представник Польського товариства праведників народів світу в 2009-му Юзеф відвідав США, де зустрівся, між іншим, з президентом Бараком Обамою. Саме тоді вийшли його мемуари. У 2019-му президент Польщі Анджей Дуда відправив герою привітання зі 100-річним ювілеєм. Цього року урочистості через пандемію пройшли у більш скромному форматі, але привітання праведнику прийшли з 49-ти країн, а зірки польської сцени влаштували для іменинника святковий концерт.

Олександр Файнштейн